

3. Жалинский А. Э. Основы профессиональной деятельности юриста / А. Э. Жалинский. Смоленск : Новое время, 1995. С. 84–97.
4. Маслоу А. Мотивация и личность / Маслоу А. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасевич. СПб. : Питер, 2009. 352 с.
5. Мейерович А. М. Исследование мотивации трудовой деятельности: Психологическое обеспечение трудовой деятельности. Л. : Деловая книга, 1987. 287 с.
6. Семиченко В. А. Проблемы мотивации и деятельности человека. Модульный курс психологии / В. А. Семиченко. К. : Миллениум, 2004. 521 с.
7. Толочек В. А. Современная психология труда : Учебное пособие / В. А. Толочек. СПб. : Питер, 2006. 479 с.

УДК 159.923.2-053.6.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ВІДМІННОСТЕЙ ОСМИСЛЕНОСТІ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ

Горгола І. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

irinka694@ukr.net

Ціннісно-смилова сфера особистості, проблема цінностей і ціннісних орієнтацій належить до вічних фундаментальних проблем людства. Даний феномен є одним з ключових у психології. Результати аналізу психологічної літератури свідчать про те, що вивченню проблеми ціннісно-смилової сфери особистості приділялась значна увага. Дослідження сутності самих понять «цінність», «ціннісно-смилова сфера» Д. О. Леонтьєвим, О. Л. Носенко, В. О. Ядовим; аналіз динаміки ціннісно-мотиваційної сфери І. С. Коном, М. Н. Корнєвим; Ю. Л. Трофімовим, розгляду дослідження взаємовпливу процесу навчання і розвитку ціннісно-смилової сфери (С. Д. Максименко) мають важливе значення в процесі аналізу формування і трансформації ціннісних орієнтацій особистості.

Особливо важливим питання формування ціннісної сфери особистості постає у підлітковому віці, який характеризується кризовим характером. У підлітковий період відбувається активний пошук особистісної самоідентифікації, свого місця у рольових розподілах, конвенційного узгодження в соціально-психологічних структурах учнівських груп.

В. А. Лавріненко [1] визначив дві групи чинників розвитку ціннісно-смилової сфери підлітків: чинники соціального середовища, що відображають єдність організованих та стихійних впливів на

ціннісно-смилову свідомість дітей; індивідуальні чинники розвитку ціннісно-смилової свідомості підлітків, становлення їх особистісної позиції, єдність впливів статево-рольового самовизначення, ускладнення механізмів смислової регуляції поведінки, спроможності до рефлексії, особливості самоствавлення, тощо. Вагомим аспектом соціального середовища, що визначає становлення смислової сфери підлітків, виступає їх взаємодія в сімейному колі (К. В. Седих [2]).

Статеві відмінності у формуванні ціннісно-смилової сфери підлітків представлені в дослідженнях В. К. Андрієнко, Ю. М. Сошиної, Ч. А. Шаєєвої, тощо. У дослідженні Ю. М. Сошиної [3] визначено, що особливо значущою для хлопців-підлітків є цінність самовизначення, що не є дивним, оскільки це новоутворення саме підліткового віку. Натомість, серед дівчат-підлітків превалююча роль належить цінності гедонізму. Проте, на сьогоднішній день залишається остаточно не визначеним питання статевої відмінностей у ціннісно-смилових орієнтаціях підлітків, що і зумовило актуальність даного дослідження.

З даною метою нами проведено комплексне емпіричне дослідження гендерних особливостей ціннісно-смилової сфери підлітків, що передбачало використання методик «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д. О. Леонтьєва, «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча та «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. С. Бубнова). Дане дослідження було спрямоване на перевірку гіпотези про те, що ціннісно-смилова сфера підлітків різної статі має певні відмінності. Зокрема, дівчатам властиве переважання цінностей альтруїзму, емоційної близькості, проявів морально-інтелектуального потенціалу та орієнтованості на сім'ю при вираженій осмисленості життя та націленості на його смислову регуляцію. Натомість, хлопцям більше властиві цінності самоствердження, досягнення матеріального благополуччя, соціального визнання, що підкорюється цінностям самоконтролю і саморегуляції при нижчій, ніж у дівчат, осмисленості життя. Дана публікація відображає окремий аспект проведеного дослідження, що стосується статевої відмінностей рівня осмисленості життя підлітків. Тож, метою даного дослідження виступає опис результатів емпіричного дослідження особливостей статевої відмінностей осмисленості життя підлітків. Дослідження проведено на вибірці, до якої увійшли 60 підлітків (33 дівчини та 27 хлопців), які навчаються в Іванівській ЗОШ І-ІІІ ступенів Кобеляцького району Полтавської області.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що дівчата характеризуються більш вираженою осмисленістю життя, ніж хлопці ($\chi^2=11,256$, $p \leq 0,01$). Так, більшість дівчат осмислено ставиться до життя, що характерно 75% таких досліджуваних. Тобто, вчинки та дії, які вони здійснюють, підпорядковуються загальній логіці їх життя,

підкоряються властивим їм смислам та смисловим настановам. Здійснюючи постійні рефлексивні акти пізнання себе, такі дівчата-підлітки навчилися чітко визначати власні життєві смисли, ставлення до оточення та свого «Я». Їх смислова регуляція поведінки виражена на високому рівні, адже чітко окреслена ієрархія смислів та цінностей, що регулюють життєдіяльність. Такий відсотковий показник серед досліджуваних чоловічої статі становить 24%.

Також, 12% досліджуваних жіночої і 26% чоловічої статі мають середній рівень осмисленості життя. Вони у життєвих вчинках переважно орієнтуються на свої смислові настанови, але у деяких ситуаціях можуть діяти на противагу властивим їм життєвим смислам, порушуючи логіку попередньо вчинених дій. Окрім цього, 13% дівчат і 48% хлопців досліджуваної вибірки характеризується вираженим низьким рівнем осмисленості життя. Вони не мають провідних смислових настанов, які регулюють їх життя, спілкування і професійне становлення. Таким хлопцям властиве недиференційоване ставлення до життя та дифузність смислової сфери, мінливість соціальної поведінки, що виражається і у проблемах життєвого самовизначення.

Нами також порівняні показники вираженості різних аспектів осмисленості життя хлопців та дівчат досліджуваної вибірки. Так, дівчатам властиве переважання високих показників осмислення життя. Зокрема, 71% досліджуваних дівчат характеризуються вираженими та чітко окресленими життєвими цілями. Натомість, серед хлопців 52% мають низький рівень осмисленості життєвих цілей, їх життєва активність підкорена ситуативним та частковим цілям, які не співвідносяться із загальною направленістю життя. Відсутність вираженої цілепокладаючої функції ціннісно-смислових настанов хлопців свідчить про низький рівень їх осмисленості життя загалом. Лише 19% мають високий показник даної якості.

Дівчата більше осмислено ставляться до процесу життя і логічно обґрунтовують послідовність життєвих подій. Так, 82% досліджуваних жіночої статі характеризуються високим рівнем осмисленості процесу життя, у той час, як серед представників чоловічої статі такий відсоток становить 18%. Такі досліджувані чітко розуміють логіку подій життя, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між своїми задумами та наслідками – вчинками.

Натомість, більшість хлопців (59%) характеризується проблемами в осмисленості процесу життя. Вони не вбачають у сукупності життєвих подій та вчинків загальної логіки, не усвідомлюють співвідношення своєї активності з результатами діяльності. Життя і сукупність вчинків для них позбавлені смислової детермінації, виступають як «смислова розірвана картина світу». Низький рівень осмисленості процесу життя зафіксований також і у 7% дівчат, які не

сприймають життя як логічну послідовність подій, які детермінуються певними причинами.

При цьому, хлопці характеризуються вищим, ніж у дівчат, показником результативності життя. Висока результативність життя характерна 52% досліджуваних чоловічої та лише 25% жіночої статі. Також, встановлено, що у хлопців виявлена достатньо виражена тенденція до оцінки свого життя як результативного, що виражається у їх суб'єктивній задоволеності результатами власного життя, узагальнюється в наданні йому позитивної оцінки та вираженого смислового навантаження життєвих подій. Натомість, дівчата менше налаштовані на сприйняття свого життя як результативного. Співставляючи наявні у них результати життя з поставленими цілями, вони часто вважають, що не змогли їх досягти.

Нами також зафіксовані відмінності у проявах локусу контролю «Я» у житті між групами досліджуваних різної статі. Так, більшість (68%) дівчат має виражену орієнтацію на локус контролю «Я». Тобто, в інтерпретації життєвих подій та побудові життєвої перспективи орієнтується вони на власні ціннісно-сміслові орієнтації, життєві смисли та переконання, що не змінюються залежно від соціальних обставин. Така тенденція характерна також для 30% хлопців. При цьому, виражена орієнтація на ситуативний локус контролю властива для 47% досліджуваних чоловічої статі. Такі підлітки налаштовані на ситуативні чинники, що визначають змістовну направленість їх життя. Ціннісно-сміслові орієнтації цих досліджуваних мінливі, залежні від соціального контексту. Тож, у дівчат зафіксовано вищі показники осмисленості життя, ніж у хлопців.

Разом із тим, дана проблема остаточно не вирішена. Зокрема, перспективою подальших розвідок автора може виступати вивчення специфіки статевих відмінностей структури цінностей досліджуваних двох груп.

Література:

1. Лавріненко В. А. Особливості ціннісно-сміислової свідомості підлітків із неформальних об'єднань. Психологія і особистість. 2015. № 2. Ч.1. С.168–185.
2. Седих К. В. Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Полтава, 2017. – 192 с.
3. Сошина Ю. М. Психологічні особливості формування ціннісно-сміслових настановлень у підлітковому віці : дис. ... канд. психол. наук 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2016. 174 с.